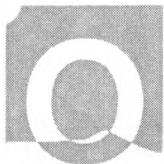

Ambijent dvorca Odescalchi u Iloku s umjetninama. Fototeka MDC-a, Zagreb

MUZEJSKE ZBIRKE OBITELJI ODESCALCHI U ILOKU

Mato Batorović

vim prikazom želim podsjetiti na privatni muzej obitelji Odescalchi u Iloku. Smatram da je u ovom trenutku najprikladnije donijeti što više objavljenih podataka starijih naših povjesničara.

Odescalchi u Iloku

Donosim ovdje kratak prikaz iz pera Emilia Laszowskog na koji je način obitelji Odescalchi dobila Ilok i Srijem, u kojem ostalošće kao vlasnici sve do 1944. godine. "U ratovima protiv Turaka i za g. 1683. podpomagaše kralja Leopolda I. velikim novcem papa Inocent XI. Odescalchi. Za ove ratove doprinos je papa 336.000 for. Da se kralj za ovu izdašnu pomoć oduži, zapiše i darova g. 1697. 30. jula, papinom nećaku knezu Liviju I. Odescalchi vojvodinu srijemsку (izim tvrdava Petrovaradina, Slankamena i Zemuna u obsegu svake od jedne njemačke milje) i grad Ilok te mu podijeli (21. augusta) naslov žvojvode srijemskoga". Ovo potvrđi i obnovi kralj Leopold I. godine 1698. (11. decembra) povljom izdanom pod zlatnim pečatom, a g. 1699. (9. novembra) izda darovnicu za vojvodinu srijemsку i ženskom potomstvu knezova Odescalchi.

Uslijed opravданoga zahtjeva hrvatskih stališa, imala se Slavonija pripojiti Hrvatskoj ţu jedno tijelo, nu glasom darovnice, imao se je god. 1697. knec Odescalchi uvesti u vojvodinu srijemsку, a da bude ţizvan zakona domovine kraljevstva Hrvatske i Slavonije, i da neće da bude njegova knježevina cjevoluti dio kraljevstva. S toga su stališi odaslali poslanike, da na licu mjestu najsvećanije protiv toga prosvjeduju.

Od toga vremena pa do danas Ilok je svojina knezova Odescalcha.¹ Od istog autora imamo i lijep opis srednjovjekovnog dvorca Odescalchi kao i prošlost njegovih obnova. "Sam grad iločki osvoio se je na sjeverozapadnom ēošku iločkih utvrda. Imade tri krila, a okrenut je pročeljem prema jugu. Gradska se vrata nalaze na istočnom krilu. U dvorištu je bunar, koji ali ne pruža najbolju vodu, te se stoga ova dovaža s obližnjega vrela ţurska skela nazivanog. Grad je dvokatan, a zidovi su mu silno debeli: do 2 hvata. G. 1839. obnovio je grad u talijanskom slogu knez Livij III. Odescalchi, a godine 1889. dade knez Baltazar III. Odescalchi ovaj slog odstraniti i gradu podati današnji oblik. Nad gradskim vratima uzidana je kamenc-ploča s grbom knezova Odescalchi, i natpisom, koji nam to pripovijeda. Nad stubištem pak stoje uklesano, da je g. 1793. ovo obnovio knez Ludovik Odescalchi."²

Kulturno blago u dvoru

Laszowski je na svojim obilascima po Hrvatskoj i Slavoniji zabilježio što je vidio i u Iloku, pa tako i u dvoru kneza Odescalchi. "U jednoj sobi prvoga kata smješten je mali muzej. Imade tu raznih predmeta: predpovjesnih, rimskih i turskih. Od ovih potonjih istaknuti je u bijelom

mramoru isklesani natpis, naden prilikom obnove grada među kamenjem stuba. Zanimljiv je još grb isklesan u crvenom mramoru, u kojem se vidi u gornjem desnom polju dvostruki križ, u lijevom poprijeko horizontalna pruga. U donjem desnom kubasti krov stojeci na 4 stupu, a u lijevom nečko vrsti sjekira. Taj je grb veoma sličan onomu, koji se nalazi u crkvi franjevačkoj na grobnom spomeniku Lovra Iločkoga desno do njegovih nogu. U prvom spratu grada nalazi se još u stijeni, gvozdenim vratima zatvoreni t. zv. tajni gradski arhiv, koji sadržava najvažnije povelje tičuće se knezova Odescalcha, u koliko se odnose na iločka imanja. Ostali pak gradski (upravni) arhiv smješten je u prizemlju u tim velikim odjeljima.

U drugom katu grada namještene su odjace za boravak vlasnika kneza. U ovim se odjeljima nalazi množina umjetnina. U knjižnici sabrani su portreti knezova Odescalcha početkom od Livija I. (g. 1689.) pa sve do današnjeg vlasnika, čije se krasno mramorno poprsje nalazi u susjednoj dvorani. U ovoj se dvorani također vidi rođoslovje Odescalcha, koje seže čak u IX. vijek! Ljepa su također poprsja, te portreti i reliifi pape Inocenta XI. Odescalcha, kojega se i posmrtni voštani otisak lica nalazi u toj zbirci. Ima tu osim toga još i drugih uspomena na tog velikog papu, i kraljeve Leopolda I., Karla III., pak i drugih umjetnički izrađenih predmeta.³

"Arhiv kneza Odescalcha u Ilokumu nalazi se u staroj gradini. Razdieljen je u t. zv. običi i u tajni obiteljski arhiv. Prvi se nalazi u prizemlju na sigurnom mjestu, te zaprema tri velike presvodene odjace. Spisi su lepo po policama u najboljem redu uređeni, te sadržaju viesti početkom od početka XVIII. veka o gospodarskim odnošajima gospoštije, urbanskim itd. Nema sumnje, da bi se među ovim spisima moglo naći i veoma važnih, samo bi trebalo pomno arhiv proučiti, što meni nije bilo moguće, jer mi je vremeno bilo na kratko odmjereno.

Drugi, t. zv. obiteljski arhiv nalazi se u I. katu grada, u gvozdenom ormaru u zidu, pod dobrim zaporom, te opseže samo 35 brojeva. Ovi su spisi važni, ne samo po hrvatsku liniju knezova Odescalcha, već i po našu historiju.

Spomenuti su nekoliko važnijih izprava.

- 1) Pod br 1): Povelja, kojom car Leopold god. 1689. 29. augusta podjeljuje Liviju Odescalchu čast kneza sv. rimskega carstva. Dolje visi dvostruki carski zlatni pečat.
- 2) Pod br 2): Povelja, kojom car Leopold 30. jula 1697. zapisuje knezu Liviju I. Odescalчу vojvodinu sriemsku, za svotu od 336.000 for., koju je dugovao Odescalchu, primivši ovc novce kao pomoć u vojnima protiv Turčinu od pape Inocenta XI. Odescalcha.
- 3) Pod br. 3): Povelja kralja Leopolda I. d. d. Beč 21. augusta 1697., kojom se podjeljuje Liviju Odescalchu uz zapisanu vojvodinu sriemsku naslov žnečevska visost⁴.
- 4) Pod br. 4): Povelja kralja Leopolda I. d. d. Beč 11. decembra 1698., kojom se vojvodina sriemska podjeljuje i nasljedstvu Liviju I. Odescalcha. Pod zlatnim dvostrukim pečatom.
- 5) Pod br. 6): Franjo I. daje g. 1818. 4. sept. u Beču povelju (privilegij) cemu iločkom i šarengradskom.
- 6) Pod br. 13): Indigenat ugarski za Liviju II. Odescalcha 6. aprila 1751. Povelja Marije Terezije.

- 7) Pod br. 25): Franjo II. poveljom d. d. Beč 23. decembra 1803. dozvoljuje Liviju III. Odescalchu, da bude Ilok majoratom obitelji.

Bila je u Ilokumu još važna jedna skupina spisa, a to bijaške korespondencije pape Inocenta XI. Odescalcha, koja je veoma važna za poviest vojne na Turke koncem XVII. veka. Nu ti spisi odpremljeni su u Rim, gdje stanuje vlasnik iločki knez Odescalchi, - kako dočuh, u svrhu, da se publiciraju u posebnom djelu. Tako isto odpremljena je u

Rim rukopisna povest Srebra u 11 folio svečaka, pa valjda i još druge po nas vredne izprave i knjige.

Knjižnica kneza Odescalcha u Ilokumu veoma je bogata, običujući veći dio klasične stare i moderne evropske literature, a ima tuj i obilje kinezkih knjiga. Pregledavajući ju, naišao sam na štampanu talijansku knjigu, koja sadržaje povest Srebra. Naslov joj je slijedeći: "Chorografica istoria del ducato del Sirmio. Autore Giuseppe Avanci da Fermo c dal medisimo dedicata all' Urbano amico. Roma 1700". Knjižica je dosta zanimiva, a imade, kako mi rekoše, iste i na latinskom jeziku, ali nje nisam tamo našao. Spomenuti mi je, da je ova knjiga veoma rijedka i u nas gotovo nepoznata."⁵

Već je Ilija Okruglić Srijemac u svom prikazu opisao neke umjetnине pa navodim dio njegovog članka: "Osim ovich starinah znamenita je također knjižnica Principa Odescalkog. Toga radi nemogu propustiti, da nječko iz iste samo površno nenapomenem. U njoj se viditi mogu sljedeće starine:

1. Slika Aristotela mudraca authentična s grčkim podpisom, od meda, za vremeno njegovog života, salivena.
 2. Slika Brutusa, bas-relif od mramora, također za vremeno njegovog života.
 3. Jeden Satyr od mramora iz vremena Rimljana.
 4. Ogromno poprsje od kararskog mramora Pape Inocence XI. Odescalkog.
 5. Slika istoga u uresu papinskog na prijestolju sjedčećeg, ogromno velika i umjetno slikana.
 6. Slika jedna manja predstavljajuća istoga Papu, koji okružen od kardinala prima poslanike kinezkog cara, došavši s darovima.
 7. Snimak lica njegovog od voska, kad bijaš već umro.
 8. Vidi se može srdeč istoga Pape u authentičnom staklenom sudiću, zlatom i srebrom umjetno okovano, a držano od dva angela.
 9. Vidi se mogu dva kamenčića iz bubregah istog Papc izvadjena, također u zlatu i srebru uvezana.
 10. Capucium istog Pape.
 11. Mnogo posudja kinezkog, darovi od cara kinezkog Papi istomu poslani.
 12. Ogromno poprsje od kararskog mramora Livia I. Odescalkog, prvog vlastelina iločkog.
 13. Slika poprsna Karla Odescalkog od Van Dyka.
 14. Slika sestre Don Karla Odescalkog Juliane, također od Van Dyka.
 15. Slika Baltasara I. Odescalkog od Angjelike Kaufman.
 16. Slika njegove žene Justiniane, također od Angi. Kaufman.
- Osim ovich slikah imade još mnogo drugih sve jedna ljepša od druge od raznih umjetnikih. - Što se knjižnice tiče, ova je ogromna i znamenita. U istoj, da samo nječko spomenem, nahode se svi starci Classici s njihovim fac simile, latinski s francuzskim prevodom. Nalazi se u istoj: knjigah francuzkih, englezkih, talijanskih, španjolskih, kinezkih, arabskih itd. Što se kinezkih tiče, ove su osobitog spomena vredne. Vidi se može tu:
- I. Kinezki misal in duplo, također darovan Papi Innocenciju XI. od kinezkog cara.
 - II. Knjiga pod naslovom: Astronomia chinensium, Liber organicus Astronomiae Europeae apud Sinenses restitutae sub Imperatore Sino Tartarico Cham Hy appellato, Auctore Patre Ferdinandu Verbiest Flandro Belga Brugensi c Societate Jesu. Academiac Astronomicae in Regia Pekinensi Praefecto. Anno salutis MDCLXVIII. Knjiga je ova u vclikoj osmini dugoljasta, i od prilike 2 prsta debela, al nevjerojatno da je 5 lotih težka. Težinu svu njenu sačinjavaju više korice od crvene svile zlatom izvezene. Artija pak njezina malo deblja je od paučine, tisak je

Zbirka oružja u dvoru Odescalchi u Ilok. Fototeka MDC-a, Zagreb

čist i figure astronomičko-geometričke umjetne su krasne za čudo. Ovoj slična, samo manja jest druga knjiga pod naslovom:

III. Vita Jesu Christi imaginibus illustrata a Ferdinando Verbiest. Na takvom istom papiru, sav život Isukrsta od počela do kraja prekrasnim slikama predstavljen. Knjiga ova nije teža od običnog pisma; dalje vidit se može takodjer ovoj slična knjiga pod naslovom:

IV. Regula vitac christianaæ a Ferdinando Verbiest lingua tartarica; dalje V. Nomina, locus, annus, mensis et dies natalis, item vita et gesta omnium Jesuitarum in Sina ab anno 1581 usque 1681 in lingua Sinensi a Ferdinando Verbiest S. Jesu.

Iz ovo nekoliko knjigah uviditi mogu čitatelji, kako je u ono doba krasno evala umjetnost i slovesnost u Chini pod otci Ježuševi. - Osim ovog vidit se može u ovoj knjižnici: talijanskih štiletah, kojekakvih starinah iz Rima, pak onda starinah iz Sricma, kanoti: buzdovani, šiljci od kopjah, mamuzc (ostruge) konjanikah, mačevi, razno kamenje, sve u Ilok izkopano i nadjeno. - I ovo je sve, al samo površno, što o Ilok i njegovim znamenitostim spomenuti imadoh.⁵

U knjizi Ladislava Odescalchija "Dalla caccia alla vita" iz 1969. godine⁶ ima nekoliko reprodukcija unutrašnjosti dvorca iz vremena kada su vlasnici bili knezovi Odescalchi na kojima se vide zbirke. Prva snimka "Sala lovačkog muzcja" prikazuje oružje i lovačku zbirku na kojem se vidi stotinjak raznih vrsta oružja kako vatrenog, tako i hladnog: puške, pištoli, mačevi, sablje i dr. Uz to se vidi poprično lovačkih trofeja, najviše rogova jelena i srndača, te prepariranih ptica i životinja. Snimka prikazuje samo jedan zid velike prostorije na prvom katu (u sadašnjem postavu u toj sobi je arheološka zbirka) pa možemo zaključiti da je broj eksponata bio bar još jednom toliki, što bi bilo više od 200 komada oružja i najmanje toliko lovačkih trofeja. Na žalost, većina toga je uništena i razvučena, što se moglo naći i u pojedinim kućama u Ilok. Druga snimka "Knjižnica i sala za prijeme" - danas je to prva soba

galerije na drugom katu - prikazuje ormare s knjigama, radni stol, te slike, a na ormarama vidimo nekoliko arheoloških predmeta.

Trča slika prikazuje "salu portretca" na kojoj se vide mramorne biste pape Innocenta XI. i Livija I. Odescalchi, kao i velika slika istog pape. I u ovoj dvorani imamo slikarskih radova, zatim lijepih primjera stilskog namještaja. Ova su poprsja sačuvana i u fundusu su Galerije.

Navodim ovdje zanimljiv podatak Veljka Petrovića u kojemu navodi da je slikar Konstantin Danil išao u Ilok, u dvorac knezova Odescalchi pregledavati "tamošnju sjajnu galeriju koja je imala i odličnih Toskanaca i Lombardinaca i Mlečana i Holandana." Danilo poslije toga samouvjereni tvrdi "da više nema šta da nauči ni od renesansnih, ni od flamanskih, ni od niderlandskih majstora".

Mnoge od navedenih umjetnina nestale su netragom. Poznato nam je da su Iločani htjeli sačuvati biblioteku Odescalchi, pa su je u danima rata, potkraj 1944. sakrili na crkveni toranj. Međutim, kasnije su neke osobe smatrale da im je domovinska obveza to pokazati "oslobodiocima", pa je to sve odneseno u Beograd i razdijeljeno prema sadržajima ili jezicima na razne fakultete i njihove katedre.

Postoji jedan popis umjetnina iz dvorca Odescalchi od 3. studenoga 1944. godine u kojemu su navedena 134 umjetnička djela, na žalost, s malo podataka za prepoznavanje.

Osnivač Muzeja grada Iloka prof. Josip Maštrović (1885., + 1977.) trago je za kulturnim blagom iz iločkog dvorca. Uspio je svojom upornošću dobiti 60-ak slika od Narodnog muzeja u Beogradu, i nekoliko od Vojvodanskog muzeja u Novom Sadu, gdje su se nakon rata čuvali. Od vraćenih djela, samo je 15-ak iz zbirke Odescalchi, a ostalo nema nikakve veze s Ilokom, nego su to oštećena djela iz njihovih muzejskih skladišta. Kustosica Magdalena Dragičević tragala je 1965.-67. godine posebno za knjižnicom iz dvorca Odescalchi, o čemu svjedoči bogata prepiska u arhivu Muzeja grada Iloka. Na žalost, ni to

traženje nije rezultiralo povratom odnesenoga knjižnog fonda.

O muzeju u dvoru knezova Odescalchi u samom Iloku moglo se malo saznati, jer je dvorac bio zatvoren za javnost. Tek u nekim posebnim prilikama otvarane su izložbene dvorane posjetiocima. Nailazimo u nekom putopisu ili zapisu da je neka poznata osoba posjetila i dvorac te pogledala kulturna bogatstva koje čuva. Prof. Josip Meštrović piše: "U dvoru kneževa Odescalchi nalazio se njihov privatni muzej sa 10 soba pun najraznovrsnijih historijskih predmeta, koji su privlačili pažnju mnogih putnika - turista. Slike mnogih čuvenih večinom talijanskih majstora, nalazile su se u muzeju. Zatim je bilo mnogo stilskog namještaja, oružja, lovačkih trofeja i kineskog porculana. U to doba počelo se baš širiti kršćanstvo u Kini, a Papa Inocenc XI. dobivao je iz Kine skupocjene poklonke u obliku kineskih knjiga i kineskog porculana, što se sve nalazilo u muzeju, a što je za vrijeme zadnjega rata uništeno.

Ako mnogi Iločani nisu ni vidjeli taj muzej, jer je radi raznih izlika bio često nepristupačan, ipak je kod većine ostajala tradicija i želja za osnivanje gradskog muzeja..."⁸

Na žalost, inventara iz dvorca Odescalchi nemamo, pa nam nije poznato ni prava vrijednost umjetnina koje je dvorac posjedovao, ali imamo podatak da je Baltazar Odescalchi 1888. godine poklonio Strossmaycrovu galeriju u Zagrebu dvije "kopije Karla Maratte (1625., + 1713.) po izvorniku Rafaela Santia (1483., + 1520.) u Stanzama u Vatikanu u Rimu. Rimska škola. Parnas (vis. 4,50, šir. 8,00) i Papa Leo I. Veliki i Atila. (vis. 4,48, šir. 7,98)".⁹

Dr. Grgo Gamulin objavio je u svom članku "Djela talijanskih umjetnika iz Šećenta - prijedlozi i rješenja" da se u Iloku nalazi rad Antonija Belluccija "Glorija sv. Sebastijana" (dijam. 244 cm).

Navedo sam ovdje neke podatke o bogatstvu muzeja u dvoru kneza Odescalchi, da bismo dobili kakvu-takvu sliku o kulturnoj šteti za ovaj naš najistočniji hrvatski grad i cijelu Republiku Hrvatsku. U neka bolja vremena možda će biti stvoreni i uvjeti da se istraže i drugi izvori i literatura.

Printljeno: 13. 5. 1993.

Bilješke:

1. Laszowski, Emil. Hrvatske povjesne gradevine. knj. I. Zagreb, 1902., str. 64.
2. Isto, str. 58.
3. Isto, str. 58.-59.
4. Laszowski, Emilij. Arkivi po županiji sriemskoj. // Starine JAZU, Zagreb, knj. XXIX. (1898.), str. 8.-9.
5. Okrugić Šremec, Ilija. Povjestničke crteži Šremca gledc njegovih znamenitosti i u njemu se nahodčih starinah. // Arkiv za povjesticu Jugoslavensku. Zagreb, knj. IV. (1857.), str. 219.-221.
6. Odescalchi, Ladislao. Dalla caccia alla vita. Firenze, 1969.
7. Jovanović, Vera. Sudbina umetnina zbirke, sakupljači i darodavci u Vojvodini. Nevi Sad, 1987., str. 101.
8. Meštrović, Josip. O Iloku i Iločkom muzeju. // Godišnjak Pododbora Matrice hrvatske. Vinkovci, br. 2. (1963.), str. 203.-208.
9. Knoll, Petar. Akademiska galerija Strossmayerova. Zagreb, 1922., 6. izd., str. 72.-73.
10. Gamulin, Grgo. Djela talijanskih umjetnika iz Šećenta - prijedlozi i rješenja. // Peristil Zbornik radova za povijest umjetnosti. Zagreb, br. 33. (1990.), str. 65.-84.

SUMMARY

Museum Collections of the Odescalchi Family at Ilok

by Mato Batorović

The Croatian city of Ilok became the Odescalchi demesne in 1699. The history of the Odescalchi castle manor and its rich possessions in works of art, archives and books can be traced through written testimony by Emilio Laszovski, Ladislav Odescalchi and other authors. The holdings of the Odescalchi manor can be reconstructed on the basis of documents and photographs. Many works of art disappeared without a trace. The Odescalchi library survived the Second World War hidden in the bell tower of the Ilok church, but was later taken to Belgrade and the books were distributed to various faculties of the University of Belgrade. Professor Josip Meštrović, the founder of the Ilok Museum, and other members of staff had undertaken the task to trace down and return cultural heritage lost in the turbulent times. A part of it was indeed found and returned by their effort, and the search for the rest still continues.